

**Львівська бібліотека академії наук УРСР у 40-50-і рр. ХХст.:
на прикладі життя Івана Пашкевича**

Литвин Тамара Олександрівна

Молодший науковий працівник відділу рукописів ЛННБУ
ім.В.Стефаніка, кандидат історичних наук,
e-mail: tamaralytvyn@rambler.ru

Львівська філія Бібліотеки АН УРСР створена восени 1939 р. на базі Оссолінеуму і низки націоналізованих бібліотек міста та новоствореної Львівської області. До вказаної книгозбірні ввійшли великі колекції книг, газет і журналів, стародруків, рукописів, карт, творів мистецтва, численні картотеки. Славу бібліотеки творили й сотні бібліотекарів, які в різні періоди її життєдіяльності зберігали інтелектуально-інформаційний потенціал регіону і загалом науки. Серед них відзначимо бібліотекознавця Івана Омеляновича Пашкевича (1880 – 1959), який після Другої світової війни спричинився до розвою цієї унікальної світової книгозбірні у Львові. Власне пропонована розвідка показує розвиток бібліотеки на тлі життя і творчості цієї людини.

І. Пашкевич народився 1880 р. в сім'ї гімназійного педагога в Самборі на Львівщині, де здобув середню освіту. У 1898–1902 рр. навчався на правничому факультеті Львівського і Краківського університетів, а з 1903 по 1908 р. – на філософському факультеті (відділення філології) Львівського університету, де вивчав класичну філологію, німецьку, англійську мови. Володів також польською, російською, французькою, італійською мовами [1]. І. Пашкевич педагогічну працю розпочав 1909 р. у II Державній гімназії Львова. В ході Першої світової війни (1914) мобілізований до австрійського

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

війська. Після проголошення ЗУНР вступив до Галицької армії. У 1919–1920 рр. перебував у польському полоні. В міжвоєнний період працював у Жовківській державній гімназії, Філії державної гімназії з українською мовою навчання у Львові, Львівському державному лицей [2].

Після приєднання Західної України до СРСР – УРСР (1939) І. Пашкевича прийняли на посаду вченого секретаря бібліотеки Львівського університету. На новій відповідальній роботі І. Пашкевичу довелося брати участь в організації нових читалень і курсів української мови, реконструкції каталогів, прийманні книг з ліквідованих бібліотек наукових і релігійних установ, приватних колекцій близько (5500 томів) та ін [3].

Влітку 1941 р. І. Пашкевич евакуюваний на схід [4]. Після відступу гітлерівських військ зі Львова у липні 1944 р. Оссолінеум знову став філіалом Бібліотеки АН УРСР. У січні 1945 р. І. Пашкевич переступив поріг добре знайомої бібліотеки, яку в побуті продовжували називати Оссолінеум [5]. На той час у колективі, який очолював Василь Щурат, працювали досвідчені бібліотекарі і науковці передвоєнної доби Богдан Барвінський, Марія Деркач, Зенон Курчаба, Марія Штеліга, Осип Суховерський, Осип Павлівський, Антін Генсьорський, Іван Шпитковський, Мечислав Гембарович та ін [6]. У бібліотеці, що розмістилася у чотирьох будівлях (вул. Оссолінських 1, 2; Радянська, 24; Лисенка, 14; Баворовських, 2) діяли відділи: рукописний (завідувач Б. Барвінський), стародруків (Р. Барвінський), комплектування (Я. Янчак), обслуговування читачів (А. Генсьорський), опрацювання (І. Пашкевич), газетний (І. Боднар), спецфонд (І. Левицька), мистецтва (М. Гембарович), картосховищ, єврейський сектор (бібліотека єврейської літератури). Послугами бібліотеки 1945 р. скористалися 7850 читачів, яким видано 17881 творів [7].

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Чималу науково-організаційну допомогу філії надавав директор Бібліотеки АН УРСР відомий книгознавець Ю. Меженко, який 1945 р. відвідав Львів [8].

Як свідчить “Звіт Філії Бібліотеки АН УРСР за 1945р.”, її працівники, насамперед старшої генерації, прагнули відродити в бібліотеці наукове життя. Зокрема, упорядковувалися: ”Показчик до бібліографії І. Франка”, “Показчик до листування І. Франка з М. Драгомановим”, ”Показчик до Літературно-наукового вісника за рр. 1898–1919”. Водночас готувалися матеріали до бібліографій Михайла Драгоманова, Лесі Українки, Михайла Возняка, Філарета Колесси [9]. Дирекція прагнула відкрити Кабінет Івана Франка [10].

Щоправда, звичну (поточну) роботу бібліотекарів часто перебивали “доручення Львівського обкому партії”, зокрема прочитати доповіді в районах на тему “вандальської діяльності українсько-бандерівських націоналістів”, “міжнародного положення”, “правильної здачі хлібозаготівлі”; відпрацювати кожному працівникові 20 год. для “відбудови знищеного гітлерівцями міста Львова” [11]. Доводилося й готувати виставки на честь “роковин історичних революційних подій та роковин смерті визначних революційних діячів, письменників та вчених” [12].

Як свідчить звіт дирекції за 1945 р., “відділ опрацювання під керівництвом І. Пашкевича виказав великі досягнення у своїй праці”. Оскільки будівля бібліотеки у роки війни була частково зруйнована (вибито вікна, поламано двері і меблі), “книжки лежали стосами на землі”, зокрема “200000 томів книжок Бібліотеки Львівського університету”. У звіті стверджено, що “не краще представлялася справа в бібліотеці при вул. Радянській, зокрема з газетним відділом”. Зокрема, й поверталися збірки іншим “власникам” – Педагогічній

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

бібліотеці, Інститутів архітектури, Інститутів економіки. Звозилися й розбиралися приватні книгозбірні, власники яких виїхали або померли в роки війни. Власне всі ці книжкові завали довелося упорядкувати найбільшому відділу бібліотеки – опрацювання (15 осіб) [13]. Разом з І. Пашкевичем працювали старші бібліотекарі М. Яцків, К. Малицька, О. Павлівський, У. Сітницька, бібліотекарі Г. Капустій, М. Ванчицька, П. Олексин, М. Савицька, С. Ковальська, С. Зуб, технічні бібліотекарі А. Юрчишин, М. Лучків, М. Денека, І. Сімович, помічник бібліотекаря М. Охримович.

Згідно з ухвалою Президії АН УРСР у червні 1945 р. “почалося списування найцінніших рукописів та старих польських друків для передачі їх Польщі”. Водночас у грудні цього ж року розпочато відбір “до відправки в Академію наук СРСР у Москву 10000 томів польської наукової літератури” [14]. Видається, що І. Пашкевич, як і чимало колег, не сприймали розпорощення фондів Оссолінеуму та інших бібліотек регіону, об’єднаних радянською адміністрацією в 1939–1941 і 1944–1945 рр.

Особливо творчо і затишно завідувачу працювалося у колі його давніх знайомих письменників, на цей раз підлеглих, Константи́ни Малицької і Михайла Яцківа.

Співробітники відділу опрацювання залучалися до упорядкування фондів окремих громадських і приватних бібліотек, які наприкінці 1939 р. нова влада націоналізувала й передала до Бібліотеки АН УРСР у Львові. Це, зокрема, бібліотек: Оссолінеуму (232140 прим.), Павліковських (26000), Баворовських (50000), НТШ (240121), Народного Дому (150000), Студіону (70000), Єврейської (21900), всього 790161 примірник. Щоправда, частину цих збірок пограбувала у роки Другої світової війни німецька адміністрація. 1945 р. фонди

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

бібліотеки збільшилися за рахунок передачі бібліотеки Василянського монастиря (90000), Духовної семінарії (120000), а також придбання (6485). Загалом на 31 серпня 1946 р. у фондах бібліотеки нараховувалось 1541485 друкованих і рукописних видань [15].

Впродовж 1946 р. працівники відділу опрацювання (за штатом 33 особи) закаталогізували 23230 видань (книг, журналів, газет), написали 21903 картки до алфавітного і 32588 карток до систематичного каталогів, 706 карток до каталогу періодики, для кабінету марксизму-ленінізму за- каталогізовано 5969 книг. Як відзначено у річному звіті філіалу бібліотеки, план відділу недовиконано (мали опрацювати 60 тис. книг, річників періодики), бо його працівники були залучені до відбору і пакування в 582 ящики книг до Польщі, перенесенням 217 тис. друків до головного сховища, допомагали іншим відділам (бібліографічному, обслуговування). У цей рік надійшло чимало російськомовних книг з наукових бібліотек і університетів Москви, Ленінграда, Казані, Саратова, Томська [16], які потребували першочергового опрацювання.

І. Пашкевич радів з успіхів колег з інших відділів, зокрема рукописів, які описували кириличні рукописи XV–XVIII ст. зі збірки А. Петрушевича, листи Ольги Кобилянської, братів Олександра, Володимира і Осипа Барвінських та ін. Він також регулярно спілкувався із завідувачем відділу стародруків, працівники якого у 1946 р. проводили уніфікацію збірок кириличних стародруків, відібрали з бібліотеки Греко-католицької духовної семінарії і Студіону 709 кириличних стародруків, а заодно перенесли на нові залізні стелажі 6943 стародруки [17].

І. Пашкевич радо відвідував бібліографічні наради, де обговорювалися проблеми бібліографії української книги 1798–

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

1914 рр. (доповідав Я. Дашкевич) і бібліографії технічної книги (В. Данілевський) [18]. Бував у кабінеті Івана Франка (завідувач М. Штеліга), який був створений розпорядженням Президії АН УРСР 7 травня 1946 р. На той час у кабінеті зберігалася бібліотека письменника та його рукописна спадщина (150 листів, рукописів праць). До речі, станом на 23 серпня 1944 р. ця унікальна бібліотека налічувала 7920 томів, зокрема 410 стародруків. Реально у ній було близько 12 тис. одиниць [19].

1947 р. відділ опрацювання нарешті переїхав із тісних кімнат по вул. Радянській, 24 до головного будинку бібліотеки по вул. Стефаніка, 2. По тому ж маршруту переїхав відділ рукописів, більша частина колекції юдаїки запаковано для скерування до Києва. На цей час разом з І. Пашкевичем у відділі опрацювання працювало 25 осіб, які заінвентаризували впродовж року 16964 позиції, індексували 15372 книги, написали 18238 карток до алфавітного, 25365 карток до систематичного каталогу, опрацювали 7700 книг для загального книгосховища, 5075 – для кабінетів, 7665 журналів, 64 річники газет [20]. Сформовано робочу картотеку серійних, багатотомних видань, описаних під колективним автором, проведено впорядкування каталогів 1940–1941рр.

І. Пашкевич із сумом сприйняв зміну керівництва бібліотекою, коли 1949 р. її очолив далекий від книгознавства А. Одуха. Невдовзі усунено із завідування відділом бібліографії й Я. Дашкевича, а сам відділ почав готувати у наступні роки пропагандистські картотеки "Націоналісти і космополіти – вороги народу", "Подолання пережитків капіталізму в свідомості людей", бібліографічний покажчик "Я. Галан" [21]. Як бачимо, тоталітарний режим прагнув використати у своїй ідеологічній роботі й бібліотеки.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

У звіті за 1949 рік І. Пашкевич зазначив, що його працівники заінвентаризували 31338 книг, 4061 журнальну одиницю, 1189 одиниць поточної літератури, перевірили на дублетність з каталогами 8529 книг; передали у фонди 38489 книг, 3821 журнал, 97 нотних видань; написали 34300 каталожних карток. Особливо велику увагу приділено копіюванню карток алфавітного каталогу бібліотек Народного Дому і НТШ. Дві комісії, що перевіряли відділ, визнали незадовільною схему класифікації видань для розділу "ВКП (б)", що викликало потребу відрядження до бібліотек Москви і Києва двох працівників для переймання досвіду.

1950 р. два співробітники відділу їздили переймати досвід опрацювання і комплектування фондів до бібліотеки АН УРСР. За порадою дирекції особливу увагу звернуто на кардинальну реорганізацію розділу "Марксизм-ленінізм" систематичного каталогу [22].

Відтак складено дві інструкції – для опрацювання книг, що повинні описуватися під колективним автором, і з розкладання карток в алфавітному каталозі, а також сформовано "Покажчик до давнього предметного (систематично-бібліографічного) каталогу". Поряд з цим керівнику відділу опрацювання доводилося займатися підбором книг для двох підшефних колгоспів ім. Сталіна та ім. Шевченка у с. Стоянові Радехівського району [23].

7 січня 1950 р. І. Пашкевича зняли з посади завідувача відділом опрацювання і перевели на посаду головного бібліотекаря відділу бібліографії. В наказі, підписаному директором А. Одухою, було зазначено: "за незабезпеченням керівництва відділом тов. І. Пашкевича звільнити від обов'язків завідуючого відділу опрацювання" [24]. Його замінила уродженка Московської області, член КПРС Зінаїда Сакк [25],

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

зрозуміло, що в першу чергу таке переміщення мало ідеологічне підґрунтя.

В тому ж році І. Пашкевича разом з Р. Бичковою, В. Вулах, М. Гуменюком, П. Іринарховим, Т. Козачук, Р. Луциком та ін. дирекція залучила до бригади, яка перевіряла "засмічені" застарілою літературою фонди колишньої бібліотеки НТШ по вул. Радянській, 24 [26]. Видається, що вказану невдячну роботу він виконував неохоче.

Вже працюючи в відділі бібліографії, І. Пашкевич часто зустрічався у бібліотеці з давнім приятелем - істориком І. Крип'якевичем, який консультував працівників Львівської наукової бібліотеки з питань упорядкування бібліографії "До 300 - річчя приєднання України і Росії" [27].

На другий – третій квартали 1954 р. відділ бібліографії запланував складання тематичних картотек [28]. Як свідчила тогочасна посадова інструкція, в обов'язки бібліографа І. Пашкевича входило: "1. Обслуговування читачів консультаціями, письмовими та усними бібліографічними довідками. 2. Відповідав за розділи картотеки газетно-журнальних статей: мистецтво, мовознавство. 3. Брав участь у виконанні науково-бібліографічної тематики. 4. Участь у інформаційно-бібліографічній роботі. 5. Чергування по відділу згідно графіка". Інструкцію, яку написано 10 грудня 1954 р., підписав завідувач відділу М. Гуменюк та І. Шашкевич [29].

1955 р. у відділі бібліографії, крім завідувача М. Гуменюка, працювало ще 11 осіб, які скеровували основні зусилля "на опрацювання літератури і складання алфавітного генерального каталогу на літературу, придбану для бібліотеки з 1952 по теперішній час, а також на літературу старих фондів, які пройшли переінвентаризацію", на "поліпшення довідково-

бібліографічної роботи, над розгортанням роботи по складанню бібліографічних покажчиків, різних галузей знань”[30].

Разом із іншими співробітниками на семінарах відділу [31] з метою підвищення фахової кваліфікації І. Пашкевич заслуховував та брав участь в обговоренні бібліографічних оглядів та рефератів: ”Бібліотека АН СРСР”(С. Лазеба, 25 лютого), ”Бібліотечна справа в країнах народної демократії (Китай, МНР, Польща)” (О. Кізлик, 19 березня), ”Бібліографічні покажчики з питань науки, культури і освіти у фондах відділу бібліографії” (К. Слюсаренко, 29 листопада) та ін [32]. Ним готувалися списки літератури для виставок і календаря знаменних дат. І. Пашкевич брав участь у підготовці до друку бібліографічних покажчиків ”Соціалістична Львівщина в 1954 році”, ”700 років м. Львова”, ”Ярослав Галан”, ”Юрій Федькович”, упорядкуванні матеріалів бібліографічних покажчиків ”Наукові праці вчених Львова. Суспільні науки”, ”Маркіян Шашкевич”, ”Композитор Станіслав Людкевич”, а також формуванні на замовлення Інституту суспільних наук АН УРСР розширених тематичних картотек ”Економічне і політичне становище Західної України в 1917 – 1939 рр.”, ”Історичне минуле західних областей УРСР” (2205 назв) [33].

У 1956 р. спільно із співробітниками відділу бралася участь у підготовці каталогу ”Матеріали до словника української літератури. Львівська організація СПУ”, картотеки ”Історичне минуле західних областей УРСР” (виконувалася на замовлення Інституту суспільних наук АН УРСР), позапланово готувалися бібліографії праць І. Свенціцького, І. Крип’якевича та ін. Найвагоміший його доробком у складанні двох бібліографічних покажчиків «Іван Франко» та «Соціалістична Львівщина» [34]. У цьому ж році на методичному семінарі відділу обговорено

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

реферати М. Гуменюка ” Іван Франко та бібліографія”, ”Життя та бібліографічна діяльність М. Ф. Комарова” та ін [35].

В перспективному плані бібліотеки на 1956 – 1960 рр. та відділу бібліографії (завідувач М. Гуменюк) заплановано підготовку бібліографічних та рекомендаційних покажчиків, картотеки рукописних фондів. І. Пашкевичу доручено упорядкування матеріалів картотеки покажчика ”Історія української мови”, який мав вийти в 1958 р. [36], але 10 липня 1957 р. І. Пашкевича звільнили в “зв’язку з переходом на пенсію”[37]. 7 березня 1959 р. він помер від інсульту, похований в родинному гробівці на Личаківському цвинтарі.

Як бачимо, доля бібліотекознавця Івана Омеляновича Пашкевича стала відображенням складного літопису культурного життя західного регіону України після Другої світової війни.

Список використаних джерел:

1. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 3 о/с, од. зб. 163. – Арк. 112, 115, 117, 118, 119. 136, 137, 156; Державний архів Львівської області. – Ф. 26, оп. 15, спр. 106. – Арк. 200зв. – 201; спр. 107. – Арк. 196зв. – 197; спр. 108. – 195зв. – 196; спр. 109. – Арк. 283зв. – 284; спр. 110. – 204зв. – 205; спр. 111. – Арк. 212 – 213.
2. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 3 о/с, од. зб. 163. – Арк. 115.
3. Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. І. Франка. Архів відділу рідкісної книги. – Звіт за час від 1/10 1939 до 31/12 1940. – Арк. [1 – 36].
4. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 3 о/с, од. зб. 163. – Арк. 115, 119.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

5. Там само. – Арк. 114.
6. Головата Л. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. 1940 – 2005: Історичний нарис/ Лариса Головата //Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника/ НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; [редкол. : М. М. Романюк (відп. ред. та ін.)] – Львів, 2005. – Вип. 13. – С.152. – 153.
7. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 77. – Арк. 1 – 62.
8. Там само. – Оп. 1, од. зб. 77. – Арк. 38.
9. Там само. – Арк. 42.
10. Там само. – Арк. 43.
11. Там само. – Арк. 44.
12. Там само. – Арк. 39.
13. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 77. – Арк. 29, 44.
14. Там само. – Арк. 52.
15. Там само – Оп. 1, од. зб 90. – Арк. 98 – 99.
16. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп.1, од. зб. 90. – Арк. 14 – 19.
17. Там само. – Арк. 21 – 23.
18. Там само. – Арк. 26.
19. Там само. – Оп. 1, од. зб. 122. – Арк. 15 – 16; Бібліотека Івана Франка. Науковий опис. У чотирьох томах НАН України. Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; [наук. кер. проекту Г. Бурлака]. – Київ, 2010. – С. 31.
20. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 122. – Арк. 15 – 17.
21. Там само. – Арк. 1 – 2; од. зб. 342. – Арк. 3.
22. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 279. – Арк. 1 – 4.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

23. Там само. – Оп. 1, од. зб.215. – Арк. 1-10.
24. Там само. – Оп. 3 о/с, од. зб. 163. – Арк. 154.
25. Там само. – Од. зб. 204. – Акр.264.
26. Кусий Л. Відділ спецфондів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР (1945 – 1953)/ Леся Кусий // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; [редкол.: М. М. Романюк (відп. ред.) та ін.; Уклад. імен. покажч.: М. О. Пономаренко, Л. О. Ільницька]. – Львів, 2008. – Вип. 1 (16). – С. 413 – 414.
27. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 342. – Арк. 6.
28. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 501. – Арк. 13, 14, 43.
29. Там само. – Од. зб. 493. – Арк. 3.
30. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од.зб. 560. – Арк.. 53-56.
31. Там само. – Оп. 1, Од. зб. 558. – Арк. 46.
32. Там само. – Од. зб. 560. – Арк. 55.
33. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 560. – Арк. 19, 55 – 62.
34. Іван Якович Франко. Каталог творів письменника та літератури про нього. До сторіччя з дня народження. [1856–1956]; [склали: М. П. Гуменюк, В.К. Гумецький, С. А. Даревич, Є.Є.Кравченко, О.П. Куш за участю І.О. Пашкевича; редактор кандидат філологічних наук О.І. Дей] / Львівська Бібліотека Академії Наук Української РСР. – Львів, 1956. – 175 с. з іл, 1 портр.; Соціалістична Львівщина 1955 р. Бібліографічний покажчик літератури [склали: О.Д. Кізлик і Є.М. Лазеба за участю І.О. Пашкевича; редактор Є.М. Іванців] – Львів, 1959. – 166 с.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

35. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 659. – Арк. 1 – 7.
36. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. – Оп. 1, од. зб. 613. – Арк. 9.; од. зб. 614. – Арк. 1 – 4.
37. Там само. – Оп. 3 о/с, од. зб. 163. – Арк. 168.